

ZAKON POVPREČNEGA PROFITA

(Nadaljevanje)

Ce se tržne cene, po katerih prodajajo te blagovne množine, gibljejo okrog vrednosti, tedaj bo vsaka veja dobila vso presežno vrednost ali profit, ki ga je proizvedla.

Profitne mere bi v teh posebnih industrijskih vejah znašale:

v veji A. . . $20 : 100 \times 100 = 20\%$,
v veji B. . . $30 : 100 \times 100 = 30\%$ in
v veji C. . . $40 : 100 \times 100 = 40\%$.

(Množimo s 100, ker gre za odstotno razmerje).

Kapitali enake velikosti, vendar vloženi v različne proizvodne veje, povečujejo vrednost po različnih profitnih merah. Zato donosajo tudi različne množine profita. To vse ob predpostavki, da se dane blagovne množine prodajajo po tržnih cenah, ki so enake njihovim vrednostim.

Kakor kaže primer, bi bila vzrok tega pojava razlika v povprečni organski sestavi kapitala vsake industrijske veje posebej. Organska sestava prve veje (A) je 80 nespremenljivega proti 20 spremenljivega kapitala. To razmerje je v tretji skupini 60 nespremenljivega proti 40 spremenljivega kapitala. Enak kapital (100) giblje v tretji skupini dvakrat več živega dela in zato tudi proizvaja dvakrat več presežne vrednosti. (Splošna mera presežne vrednosti je povsod enaka, to je računamo jo 100%). Zato se pokaže v tretji veji tudi profitna mera za dvakrat večjo, kakor je v prvi veji (A).

Dejanska velikost presežne vrednosti, ki jo proizvajajo enaki kapitali v raznih proizvodnih vejah, je odvisna od več čimteljev. Tukaj jih puščamo ob strani. Omenili bi samo pomen obračanja kapitala. Očitno je, da proizvede kapital, ki se obrne dvakrat na leto, tudi dvakrat več presežne vrednosti kakor prav tolikšen kapital enake organske sestave, ki pa se obrne samo enkrat. (Stalno predpostavljamo, da se pri enem obratu kapitala ali krožnem toku od izhoda denarne oblike D. . . do vrnitve v enako obliko — znova D, ki vsebuje tudi presežno vrednost — potroši vedno ves nespremenljivi kapital.) Če pa primerjamo razne industrijske veje, pri tem ne srečamo samo razlike v organski sestavi kapitala, ki povprečno velja za vsako posebej, temveč tudi razliko v naglici obračanja kapitala. Zaradi preprostosti pa puščamo ob strani vse te razlike, ki se tu kažejo, in tudi obračanje kapitala ter se bomo pri nadaljnjem razpravljanju ustavljali samo pri vprašanju organske sestave kapitala. Dejansko vsebuje življenjski tok kapitala sam težnjo — in jo uresničuje — po izravnavanju in odpravljanju teh razlik. Te razlike ne morejo odpraviti te težnje, to je, da bi kot kapital ne sodeloval enakopravno pri razdelitvi presežne vrednosti ali profita.

Vrnimo se k našemu primeru. Kaže nam, da vladajo v različnih proizvodnih vejah različne profitne mere, kolikor je vrednost blaga tista neposredna os, okoli katere se gibljejo tržne cene. Še celo več, najvišja profitna mera je v tretji veji (C), v kateri je organska sestava kapitala najnižja. To pa je veja, v kateri je najnižja stopnja razvoja proizvodnih sil, najmanjša tehnična razvitost dela.

Kapital ne more ostati ravnodušen do tega dejstva, če bi se dejansko uresničilo in vzdržalo. Stihijsko teži za najvišjo

profitno mero ali najvišjo množino profita. Zato bi vsak kapital težil za tem, da bi povezal svoj življenjski tok za tisto industrijsko vejo, kjer je profitna mera najvišja. V našem primeru je to veja C (tretja).

Toda, ali se lahko ves kapital prelije v to domnevano vejo C? Kaj bi se v tem primeru zgodilo z drugimi vrstami proizvodnje, ki so prav tako nujno potrebne za življenje neke družbe? In kaj bi tedaj bilo z družbenim napredkom sploh, z napredkom proizvodnih sil, če bi se ves kapital družbe zhl v področje, ki je na najnižji ravni, kjer je organska sestava najnižja?

Po drugi strani, — ali lahko kakšna moč zadrži kapital v vejah A in B, če ostane v veljavi zakon, da velja vrednost danih blagovnih množin za neposredno os gibanja tržnih cen?

Na eni strani so potrebe družbe, stihjska zakonitost njenega napredka. Na drugi strani kapital, ki predstavlja in nosi njeno proizvodno moč. Kako združiti te prvine — progresivni razvoj družbenih proizvodnih sil in težnjo kapitala, da bi pomnožil vrednost po čim višji stopnji?

To združitev realizira nova gospodarska zakonitost, ki jo razvija kapitalistični način proizvodnje. Vrednost blaga ne more ostati neposredni urejevalec tržnih cen. Namesto nje — čeprav na neki splošni podlagi — mora nastati nova zakonitost. Ta se razvije s preobrazbo vrednosti v proizvodno ceno. Proizvodna cena postane sedaj os osciliranja tržnih cen blaga, ki je bilo izdelano na kapitalistični osnovi. Razumemo in doumemo pa jo lahko s tvorbo splošne profitne mere ali na njeni osnovi z zakonom o povprečnem profitu. Povprečni profit je njen bistveni notranji element.

Kapitalistični način proizvodnje se je razvil iz razvoja vrednosti, splošno iz značaja blagovne proizvodnje in blagovnega značaja delovne sile. Sam pa razvija novo sebi lastno zakonitost. Ne proizvaja preprosto vrednosti, temveč zaradi presežne vrednosti. Presežno vrednost pa proizvaja kot profit: kapital ga kaže v obrnjeni obliki kot svoj porod, a ne kot proizvod živega dela mezdskih delavcev. V skladu s svojo velikostjo teži za tem, da si prilasti čim več profita. Pogoji za to pa je, da poveča vrednost po čim višji profitni meri.

Višina profitne mere je neposredni pobudnik vsake kapitalistove aktivnosti. To je nenasična težnja vseh. Kam to praktično vodi?

Poglejmo še enkrat naš primer. Najvišja profitna mera je v veji C (40%). Pritegovala bo nove kapitale. Neka množina kapitala iz veje A — kjer je sedaj profitna mera 20% — se bo preselila v vejo C. Veja C je privlačna tudi za kapitale iz veje B.

Neenake profitne mere, ki prvotno nastanejo v vsaki posebni industrijski veji, bodo povzročile tako gibanje kapitala med vejami, da bo prišlo do novega razporeda skupnega družbenega kapitala. Množina tega kapitala se bo pospešeno povečala v veji C. Delno zaradi dotoka kapitala iz veje A in celo iz veje B. Delno, ker bo tudi sama akumulacija starih kapitalov v veji C največja. Zaradi visoke mere povečevanja vrednosti svojega kapitala ali zaradi množine profita, ki ga

prisvajajo — ta pa je sorazmerno največja — bodo kapitalisti te veje (C) največji del tako visokih profitov vračali nazaj v proizvodnjo.

Ta stihija gibanja kapitala razvija težnjo, ki se je kapitalisti ne zavedajo. To je težnja po tem, da povečuje vsak kapital, ki funkcionira v povprečnih pogojih, v vsaki proizvodni veji vrednost po enaki, skupni povprečni profitni meri. Vsak kapital enake velikosti, naj bo naložen kjer koli, prisvaja po tej zakonitosti enako množino profita. To pomeni, da se funkcioniranje posameznih kapitalov razvija po zakonitosti enake profitne mere, po profitni meri, ki je za vse splošna in povprečna mera in da dobi ta zakonitost praktično potrditev z oscilacijami profitnih mer v večletnem razdobju.

Praktično izravnava in reducira individualne profitne mere na splošno povprečje same konkurence kapitalov. To je konkurenca med kapitali raznih proizvodnih vej, konkurenca v boju za višjo profitno mero, torej v boju, da se naložijo v tisto proizvodno vejo, ki nudi v ta namen največ možnosti.

Pod pritiskom konkurence te vrste se usmerja razpored vsega kapitala družbe. Ta razpored pa po svoji strani tako regulira gibanje blagovne ponudbe in povpraševanja po raznih vrstah blaga, da oscilirajo njegove cene okoli osi, ki mora zagotoviti povprečno profitno mero. Praktično bi se pri našem primeru stvar odigrala takole:

— Dotok in naglo povečanje kapitala v veji C bi prišla do izraza kot hiter porast blagovne ponudbe te vrste. Ta bi hitro presešla razmerje povpraševanja tako, da bi se tržna cena tega blaga znižala pod vrednost. Toda to ne bi bila naključna motnja, naključen odmik cen od vrednosti, temveč zakonita težnja po znižanju cen izpod vrednosti.

— Odtok kapitala iz veje A (ob manjši akumulaciji kapitalov, ki ostanejo tam) zmanjšuje ponudbo blaga te vrste; razmerje med ponudbo in povpraševanjem se tu zakonito — ne po naključju — oblikuje tako, da se tržna cena dvigne iznad blagovne vrednosti. Seveda pride tudi ta zakonitost do izraza kot težnja.

— Določeno kolebanje kapitala bi se uveljavilo tudi v veji B, vendar v manjši meri. Pokazala bo večjo stanovitnost množine kapitalov, večjo enakomernost akumulacije in manjše oscilacije v gibanju ponudbe in povpraševanja po blagu, torej tudi tržnih cen.

Vsa ta gibanja, ves ta mehanizem konkurence kapitalov med vejami, ki ga sprožuje težnja vsakega po višji profitni meri, bi privedel do prevlade in uveljavitve povečanja, ki bo ustrezalo splošni profitni meri.

Ta konkurenca in gibanje zakonito korigirata individualne profitne mere raznih posebnih proizvodnih vej in jih reducira na splošno profitno mero. Naj na kratko računsko prikažemo to težnjo.

Blagovne vrednosti so po našem primeru znašale:

veja A . . . 120
veja B . . . 150
veja C . . . 140

Povsod pa so bili naloženi kapitali enake velikosti, to je 100. Profitne mere so znašale:

(Nadaljevanje na 20. strani)

(Nadaljevanje z 19. strani)

veja A	20 %
veja B	30 %
veja C	40 %

Gibanje in nova razmerja v razporedu kapitalov so pripeljali do zakonitega odnosa tržnih cen od vrednosti v razmerju do posameznih blagovnih množin, in to:

v veji A porast na primer na 130.
v veji B ostane več ali manj 130.
v veji C padec na primer na 130.

Ce se blagovna množina vsake izmed teh proizvodnih vej proda dejansko po cenah, ki so približno ali popolnoma enake 130 — tedaj je vsak kapital velikosti 100 povečal vrednost za 30. Vsak stotak kapitala je realiziral svoj smoter po profitni meri, ki znaša 30 %... po enaki profitni meri. Kljub temu, da je vsak kapital težil po najvišji profitni meri, se na koncu vseh gibanj kapitalov in razporeditev na razna proizvodna področja realizira razmerje enakopravnosti v profitnih merah, enakopravnosti v razdelitvi profita... Vsak — ki mu kapital funkcionira v povprečnih pogojih — prisvoji na enako velikost kapitala enako velikost profita... neodvisno od vrste proizvodnje, s katero se ukvarja.

Splošna profitna mera, ki se oblikuje s korigiranjem individualnih profitnih mer z mehanizmom pretakanja kapitala med različni proizvodnimi vejami, uresničuje to enakost med kapitali. To je enakost v razdelitvi brezplačno prilaščene si tuje presežne vrednosti.

Primer, ki smo se ga poslužili, da prikazemo videz te kapitalistične enakosti, je zelo poenostavljen. To lahko povzroči nesporazum. Vsak kapital je namreč znašal 100. S prodajo blagovne količine, ki jo je proizvedel, je dobil 130. 30 je presežek nad vloženim kapitalom, torej profit. Če postavimo ta profit (30) v razmerje do vloženega kapitala (100), dobimo profitno mero. V tem primeru 30 %. Profitna mera nam kaže merilo, stopnjo, po kateri se je povečala vrednost vsakega kosa kapitala 100. Računa pa se okolnost zaradi stvarnosti, v kateri nastopa razlika med velikostjo vloženega in na celotni vložen kapital. To je važna dejansko potrošenega kapitala med proizvodnjo. Ves vložen kapital, to je tisti del, ki ima obliko strojev, poslopij, se ne porabi med enim tokom proizvodnje. Ta del se porabi po večletnem toku, amortizira se v vrsti let, dokler se končno ne porabi v stari obliki.

Sedaj je vprašanje: kako je treba računati profitno mero? Ali tako, da bomo v nekem razdobju prisvojili profit primerjali, izmerili v razmerju do porabljenega kapitala? Ali, pa bomo ta isti profit merili po vloženem kapitalu? Profitno mero izračunamo z merjenjem profita v razmerju do vsega vloženega kapitala. Torej ne samo v razmerju s potrošenim delom tega kapitala v nekem razdobju. Te bistvene okolnosti ne smemo pozabiti, kadar koli proučujemo kapital. Samo zato, da bi se izognili kompliciranju primera, smo vzeli najbolj preprosto razmerje, po katerem se potroši ves vložen kapital naenkrat. Zato nam je 100 zastop-

nik tako vloženega kakor potrošenega kapitala. No, ko profit 30 merimo s kapitalom 100 in dobimo profitno mero 30 % — tedaj nam tu 100 velja le kot vložen kapital.

Zato bi bilo bolj točno, če bi bil naš primer takle:

Vloženi kapital = 100,	
porabljeni kapital:	
— amortizacija (zgradb, strojev)	5
— surovine, gorivo	35
— mezde	20
lastna cena blaga	60
prodajna cena	90
profit	30

Profitna mera:
Ne... 30 : 60 oziroma ne profit proti lastni ceni blaga, temveč... 30 : 100... torej profit proti vloženemu kapitalu. Ker izraža mera odstotno razmerje, moramo računsko rezultat te mere 30 : 100 pomnožiti s 100. Rezultat je tedaj 30 %.

Po tem pojasnilu, naj opišemo, kako izračunamo splošno profitno mero. Poglejmo znova naš primer:

	nespr.	pr.	vrednost blagovne mase	ind. prof. mera
veja A	80 + 20 + 20 = 120			20 %
veja B	70 + 30 + 30 = 130			30 %
veja C	60 + 40 + 40 = 140			40 %

Splošna profitna mera mora biti nekje med najnižjo in najvišjo profitno mero, torej med 20 % in 40 %. Kakšna bi naj bila njena višina, da bi se uresničila enakost kapitala kot kapitala? Pojdimo po tej poti. Naj vsi ti kapitali veljajo kot deli enega in istega, večjega kapitala. V tem primeru znaša ta kapital 300. Vložen po svojih delih v razne gospodarske veje... ali oddelke ene tovarne... donša različne množine presežne vrednosti. Vsak del poveča vrednost po posebni meri. Zakaj pa naj bi kapitalist, ki si ga mislimo, lastnik tega kapitala, tako računal? To ne da nobenega rezultata. Bistveno je to. Dal je kot predujem kapital 300. S prodajo raznih blagovnih množin v celoti po vrednosti — je dobil 390. 90 predstavlja profit. Mera, ki ustreza temu profitu na kapital 300... je 30 %. To mu pove navaden račun: 90 deljeno s 300 in pomnoženo s 100 da 30 %.

Kakor bi knjigovodstvo tega kapitala prišlo do takega računa, ki je zanj edino odločilen, tako se stihijsko dogaja za ves družbeni kapital. Na eni strani je torej množina vsega družbenega kapitala, ki se ukvarja s proizvodnjo. Na drugi strani množina vse presežne vrednosti. Splošna profitna mera izvira iz teh velikosti. Računsko torej pridemo do nje, če vso proizvedeno presežno vrednost — profit — delimo z vsem kapitalom v proizvodnji in pomnožimo s 100.

Po tej poti ugotovimo, da je v našem primeru splošna obrestna mera 30 %.

c) Činitelji splošne profitne mere

Splošno profitno mero odreja dva gospodarska činitelja. Prvi je organska sestava kapitala v industrijskih vejah. Drugi pa je... razdelitev kapitala na razne industrijske veje samo po njegovi množini. (Nadaljevanje sledi.)

V TEJ STEVILKI OBJAVLJAMO:

Tekmovanje za visoke prideleke

Ivan Buković:

Izvajanje resolucije o pospeševanju kmetijskega napredka (intervju)

Dr. Marjan Dermastia:

Osebi dohodek — osnovni vir dohodkov komun

Nikola Miljanić:

Investicije v prvem polletju

Skrb za zemljiški sklad splošnogrdske imovine

Organizacija trgovinskega omrežja

Iz prakse hišnih svetov v Srbiji

Ob spremembi splošnega zakona o ureditvi občin in okrajev

M. Jakić:

Verižna trgovina in njene posledice

Inž. J. Samokovlić:

Predlog za ustanovitev skupnosti podjetij za proizvodnjo motornih vozil

B. Stimac:

Ce se dela brez vednosti organov delavskega samoupravljanja

Ukrepi in predpisi — Vprašanja in odgovori — Leksikon — Knjige in časopisi — Gospodarstvo v svetu — Tečaj politične ekonomije

Uredniški odbor

»NAŠE SKUPNOSTI«

NIKOLA BALOG, TONE VRATUŠA, TODOR VUJASINOVIĆ, DANILO VUKOVIĆ, DUŠAN VUKOVIĆ, KIRO GLIGOROV, ASER DELEON, MILUN IVANOVIĆ, PETAR IVICEVIĆ, JOVAN MARINOVIĆ, LJUBISAV MARKOVIĆ, NIKOLA MILJANIĆ, MITRA MITROVIĆ, ANTE NOVAK, VOJIN POPOVIĆ, ZENKO HAS, NIKOLA COBELIĆ, RAJKO SKALJAK;

Predsednik uredniškega odbora:

KIRO GLIGOROV

Glavni in odgovorni urednik:

RAJKO SKALJAK

Uredniški odbor za Slovenijo:

JOZE CIGLER, IVO KLEMENCIC, VIKTOR KOTNIK, TINE LAH, SVETOZAR POLIČ, FRANCE POTISEK, DANE ROBIDA, MILE SMOLINSKY

Predsednik uredniškega odbora za Slovenijo:

DANE ROBIDA